

Parasto putnu skaita pārmaiņas 2005–2021: ietekmē ne tikai globālie faktori

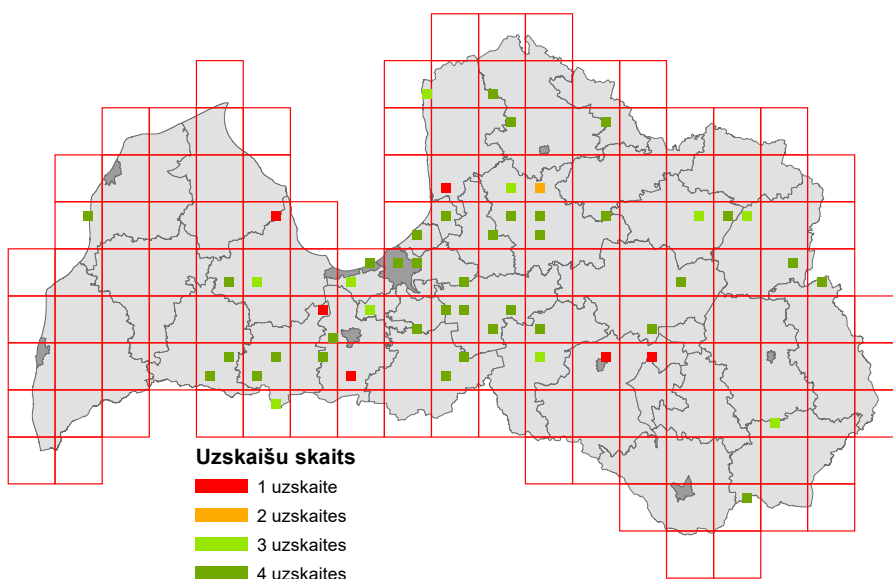
AINĀRS AUNIŅŠ,
ainars.aunins@lu.lv

Putnu populācijas visā Eiropā piedzīvo lielas pārmaiņas dažādu antropogēno vides faktoru dēļ (Eglington, Pearce-Higgins 2012; Jørgensen *et al.* 2016). Tādēļ arvien vairāk sugu kļūst apdraudētas un ir nepieciešami pasākumi to populāciju saglabāšanai (Powers, Jetz 2019). Dabas aizsardzība nav iespējama, ja trūkst zināšanu par savvaļas sugu populāciju stāvokli, jo bez tām nav iespējams novērtēt dažādu sugu apdraudējuma pakāpi un noteikt aizsardzības prioritātes. Līdz ar to ligzdojošo putnu uzskaites Eiropā veido pamatu, uz kura turpmāk var būvēt zināšanās balstītu sugu aizsardzību. Arī Latvijas ligzdojošo putnu uzskaitu programma ir daļa no šīs sistēmas, un tā ļauj mums ik gadu palūkoties uz putnu populāciju stāvokli mūsu valstī.

Populāciju pārmaiņu analīze laika periodam kopš 2005. gada šoreiz veikta 113 sugām (1. tabula). No tām statistiski droši klasificējamas tendences bija 79 sugām: 20 no tām konstatēts samazinājums (t. sk. vienai – mežzirbei – tas bijis straujš), bet 30 – pieaugums (nevienai tas nav klasificēts kā straujš). Stabils populācijas bija 29 sugām. Pārējo 34 sugu izmaiņu tendences ir klasificējamas kā neskaidras. Salīdzinot ar iepriekšējo gadu, kad 15 sugām tika konstatēts statistiski būtisks samazinājums (Auniņš 2021), pērn šādu sugu skaits jūtami pieauga. Šis pieaugums turpinās jau vairākus gadus: 2015. gadā bija sešas dilstošās sugas (Auniņš 2016), bet pērn tādu bija jau 20. Var prognozēt arī turpmāku šādu sugu skaita pieaugumu, jo, analizējot pārmaiņas pēdējo 10 gadu periodā (2011–2021), konstatētas 32 sugas, kam populācijas būtiski samazinās.

PALDIES visiem ligzdojošo putnu uzskaites veicējiem! 2021. gadā tie bijuši (izcelti visu četru uzskaitu veicēji): **Margarita Baltā, Aija Bensone, Ilze Bojāre, Agnis Bušs, Andra Čaupale, Andris Dekants, Agnese Gaile, Andris Grīnbergs, Dana Heiberga, Imants Jakovļevs, Māris Jaunzemis, Elvijs Kantāns, Renāte Kaupuža, Oskars Keišs, Mareks Kilups, Viesturs Ķerus, Jānis Ķuze, Sandis Laime, Edgars Lediņš, Ieva Leite, Valdis Lukjanovs, Sintija Martinsone, Ieva Mārdega, Aivars Meinards, Iriša Mukāne, Gunārs Pētersons, Mārtiņš Platacis, Ainis Platais, Jānis Priednieks, Maija Rozenfelde, Ieva Sarja, Antra Stīpniece, Ģirts Strazdiņš, Matīss Stunda, Miks Stūritis, Marina Šilina, Jana Tipovska, Dagnis Vasiļevskis, Viesturs Vintulis, Viesturs Vīgants, Juris Vīgulis, Miķelis Zalāns, Valdis Zariņš.** Pavisam uzskaites veiktas 53 maršrutos, no kuriem visas četras metodikā paredzētās uzskaites veiktas 36, bet trīs uzskaites – 10 maršrutos. Pēdējos gados pastāvīgi audzis maršrutu skaits, kuros veiktas "pilnās uzskaites", t. i., uzskaites, kas ligzdošanas sezonas laikā maršrutā veiktas četreiz. Šādu maršrutu skaits pieaudzis no 24 2018. gadā līdz 36 pērn. Pieaudzis arī maršrutu skaits ar vismaz trim uzskaitēm – no 43 līdz 46 tajā pašā laika periodā. Maršrutu nevienmērīgais teritoriālais sadalījums joprojām saglabājas: Rietumkurzemē veikts tikai viens maršruts, Latgalē – vien dažī, arī Sēlija un Vidzemes augstiene vāji pārstāvētas (1. attēls).

1. ATTĒLS. Ligzdojošo putnu monitoringa uzskaitiņu maršruti 2021. gadā.
FIGURE 1. Active transects of the breeding bird survey in 2021.

1. TABULA. Populācijas lieluma pārmaiņas 111 putnu sugām: salīdzinot ar 2005. gadu, salīdzinot ar 1995. gadu, vidējā ikgadējā pārmaiņu tendence no 2005 un 1995 un ligzdojošo putnu uzskaišu maršrutu skaits, kuros suga konstatēta kā ligzdotāja. Ar krāsām izceltas pārmaiņu vērtības tām sugām, kurām tendence vismaz vienā no periodiem ir statistiski ticama, – sugas, kam ligzdojošo pāru skaits pieaug, ir zilas, kam samazinās, – sarkanas, bet, kam stabils, – zaļas. Treknrakstā izceltas sugas, kurām izmaiņas uzskatāmas par straujām.

TABLE 1. Population change in 111 species. Colour-marked values mean that the trend has been classified statistically: increasing is blue, stable is green, and declining is red. The rest are uncertain. Bold marked species have a steep population change.

Latviski Latvian name	Zinātniski Scientific name	Pārmaiņa salīdzinā- jumā ar 2005 (%)*	Pārmaiņa salīdzinā- jumā ar 1995 (%)	Vidējā ikgadējā tendence (%) no 2005 Mean annual change (%) from 2005	Vidējā ikgadējā tendence (%) no 1995 Mean annual change (%) from 1995	LLPU maršrutu skaits Count of routes with species
Lielais dumpis	<i>Botaurus stellaris</i>	-57,88		-0,31		18
Baltais stārķis	<i>Ciconia ciconia</i>	5,75	5,35	0,08	0,14	62
Meža pīle	<i>Anas platyrhynchos</i>	1,88		0,19		74
Gaigala	<i>Bucephala clangula</i>	26,21		9,25		30
Lielā gaura	<i>Mergus merganser</i>	111,76		3,08		15
Niedru lija	<i>Circus aeruginosus</i>	-65,43		-5,24		38
Vistu vanags	<i>Accipiter gentilis</i>	-62,55		-7,92		21
Zvirbulvanags	<i>Accipiter nisus</i>	-60,43		-0,51		39
Peļu klijāns	<i>Buteo buteo</i>	-29	-60,41	-3,54	-3,46	75
Mazais ērglis	<i>Clanga pomarina</i>	440,28		8,9		23
Bezdelīgu piekūns	<i>Falco subbuteo</i>	-15,47		3,61		16
Mežirbe	<i>Bonasa bonasia</i>	-92,68		-10,92		50
Rubenis	<i>Lyrurus tetrix</i>	-71,24		-4,41		33
Laukirbe	<i>Perdix perdix</i>	424,12		-2,61		13
Paipala	<i>Coturnix coturnix</i>	131,81	350,00	4,97	6,77	19
Grieze	<i>Crex crex</i>	-48,18	-42,55	-5,92	-4,02	64
Dzērve	<i>Grus grus</i>	7,72		2,29		81
Ķivīte	<i>Vanellus vanellus</i>	-44,63	-10,19	-2,34	-0,17	66
Mērkaziņa	<i>Gallinago gallinago</i>	-31,51		-0,97		62
Sloka	<i>Scolopax rusticola</i>	1,61		-1,32		35
Meža tilbīte	<i>Tringa ochropus</i>	8,99		0,02		64
Upes tilbīte	<i>Actitis hypoleucos</i>	-36,23		-4,74		9
Mājas balodis	<i>Columba livia</i>	1174,85		6,39		35
Meža balodis	<i>Columba oenas</i>	480,96		7,7		42
Lauku balodis	<i>Columba palumbus</i>	34,9	49,14	1,31	1,35	93
Parastā ūbele	<i>Streptopelia turtur</i>	-55,98	-34,47	-4,11	-2,45	20
Dzeguze	<i>Cuculus canorus</i>	-4,67	220,24	-0,87	1,99	93
Svīre	<i>Apus apus</i>	221,32		6,15		40
Pupuķis	<i>Upupa epops</i>	-81,95		2,45		9
Tītiņš	<i>Jynx torquilla</i>	-3,97	685,71	-2,39	7,31	60
Pelēkā dzilna	<i>Picus canus</i>	84,17		3,65		52
Melnā dzilna	<i>Dryocopus martius</i>	-15,9		-0,48		70
Dižraibais dzenis	<i>Dendrocopos major</i>	-6,9		-2,09		87
Vidējais dzenis	<i>Leipicus medius</i>	721,5		8,67		34
Baltmugurdzenis	<i>Dendrocopos leucotos</i>	-7,33		2,93		43
Mazais dzenis	<i>Dryobates minor</i>	-12,39		-4,36		48
Trīspirkstu dzenis	<i>Picoides tridactylus</i>	-31,74		-3,7		15
Sila cīrulis	<i>Lullula arborea</i>	33,27		0,05		63
Lauku cīrulis	<i>Alauda arvensis</i>	12,96	8,00	-0,4	-0,87	81
Bezdelīga	<i>Hirundo rustica</i>	32,64	147,20	0,63	2,85	75
Mājas čurkste	<i>Delichon urbica</i>	919,83		3,06		39
Koku čipste	<i>Anthus trivialis</i>	-13,89		-0,93		90
Pļavu čipste	<i>Anthus pratensis</i>	48,27	-39,44	-0,37	-1,33	60
Dzeltenā cielava	<i>Motacilla flava</i>	20,76	-77,94	-3,1	-7,96	21
Baltā cielava	<i>Motacilla alba</i>	7,58	-42,71	-0,89	-0,78	79
Paceplītis	<i>Troglodytes troglodytes</i>	66,06		2,92		91
Pelkājīte	<i>Prunella modularis</i>	-14,82		-1,49		78
Sarkanrīķīte	<i>Erithacus rubecula</i>	62		0,46		93
Lakstīgala	<i>Luscinia luscinia</i>	-31,59	22,53	-2,11	0,77	78
Melnais erickiņš	<i>Phoenicurus ochruros</i>	1583,12		9,31		36
Erickiņš	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	226,27		4,95		59
Lukstu čakstīte	<i>Saxicola rubetra</i>	-48,59	-29,48	-4,47	-1,17	77
Akmeņčakstīte	<i>Oenanthe oenanthe</i>	-27,56		-2,58		37

Sugas, kurām skaits kopš uzskaišu sākuma 2005. gadā samazinās: peļu klijāns, mežirbe, rubenis, grieze, ķivīte, parastā ūbele, dižraibais dzenis, mazais dzenis, lakstīgala, lukstu čakstīte, plukšķis, kārkļu ļauķis, upes ļauķis, svirlītis, garastīte, purva zilīte, pelēkā zilīte, dzilnītis, brūnā čakste un mazais svilpis.

Tikai viena no iepriekšējā gadā ziņotajām sarūkošajām sugām savu statusu ir mainījusi – dzeguzes populācija atkal klasificēta kā stabila. Savukārt klāt nākušas sešas sugas: rubeņa, upes ļauķa un garastītes populācijas iepriekš ziņotas kā neskaidras, bet svirlīša, dzilnīša un mazā svilpja – kā stabilas (Auniņš 2021). Visām šīm sugām, izņemot garastīti, 2021. gadā reģistrēts indeksa vēsturiskais minimums. Rubeņa un mazā svilpja populācijas, pakāpeniski svārstoties, mazinājušās jau kopš uzskaišu programmas sākuma (2. un 3. attēls), turklāt mazajam svilpim pakāpenisks indeksa kritums vērojams jau kopš lauku putnu uzskaišu sākuma 1995. gadā. Pārējām dilstošajām sugām indeksa kritums sācies vēlāk. Ja salīdzinām šo sugu populāciju pārmaiņas Latvijā un līdzīgā laika periodā Eiropā kopumā, gadījumi ir atšķirīgi: kritums arī Eiropā vērojams upes ļauķim, svirlītim un mazajam svilpim (PECBMS 2021). Tas liek domāt par plašāka mēroga procesiem, kas ietekmē šīs populācijas. Jau iepriekš izteiktas aizdomas (Auniņš 2021), ka upes ļauķa populācijas samazināšanās varētu būt saistīta ar biotopu kvalitātes pasliktināšanos sugas ziemošanas vietās Āfrikā uz dienvidiem no ekvatora (Atkinson *et al.* 2014; Beresford *et al.* 2019). Subsahāras Āfrikā ziemo arī svirlītis, lai gan krietni plašākā teritorijā (del Hoyo *et al.* 2006). Mazais svilpis gan ziemo pilnīgi citā reģionā – Indijas subkontinentā. Iepriekš mazā svilpja populācijas stāvoklis bija lielā mērā saistīts ar zālāju stāvokli Latvijā (Auniņš 2010), un vairums zālāju biotopu ir nelabvēlīgā stāvoklī visā Eiropā (Anonymous 2019). Lai arī mazais svilpis apdzīvo ne tikai dabiskos

zālājus, tomēr tieši tie ir nozīmīgākās sugas dzīvotnes Latvijā (Aunins *et al.* 2001). Garastītei un dzilnītim Eiropā kopumā kopš 2005. gada ir bijis pieaugums, bet rubeņa populācija ir svārstījusies bez izteiktas tendences (PECBMS 2021). Turklāt pirmās divas ir daļējie migranti, turpretim rubenis – nometnieks. Tāpēc šo sugu Latvijas populāciju sarūkuma iemesli visdrīzāk jāmeklē tepat valstī.

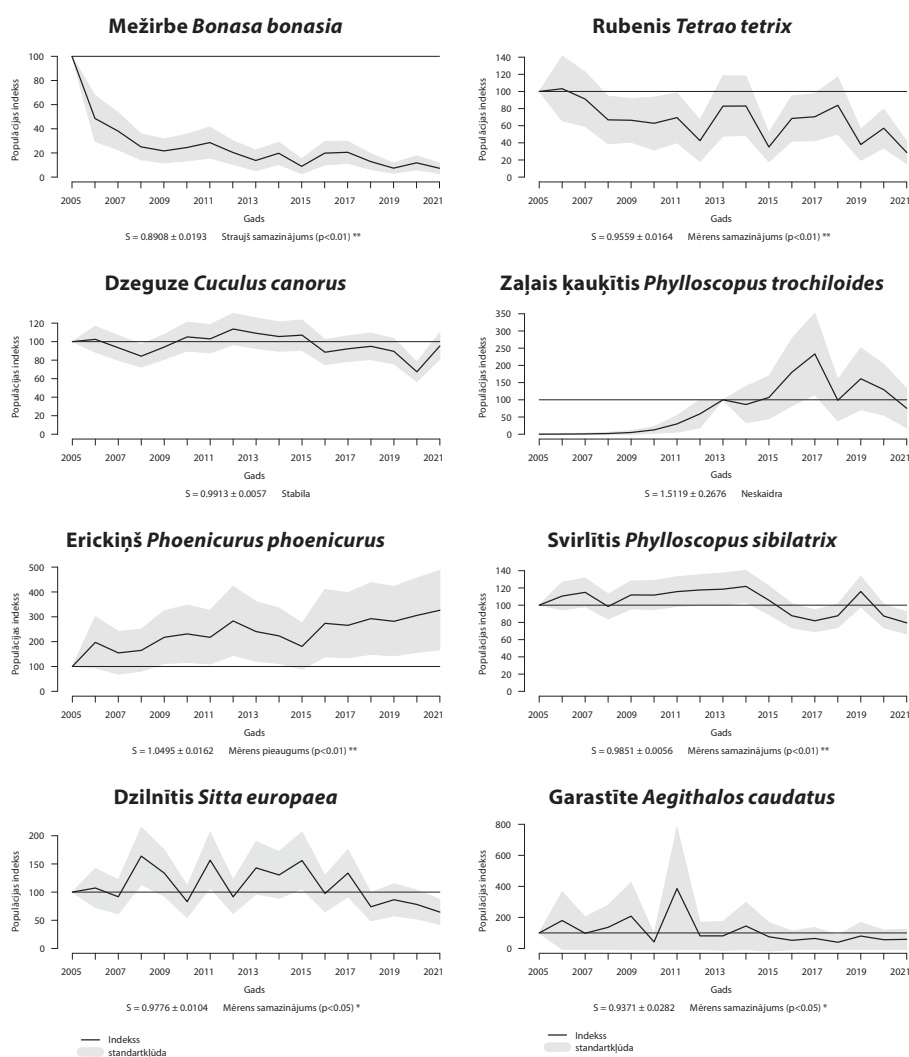
Papildus iepriekš uzskaitītajām ir vēl vairākas sugas, kam novērots indeksa antirekords. Tās visas ir sugas, kam populācijas samazināšanās tendences konstatētas jau iepriekš. Stāvoklis turpinājās pasliktināties gan mežirbei (2. attēls), kuras populācija jau ilgstoši ir ļoti noplicinātā stāvoklī, gan arī ķīvītei, lakstīgalai, lukstu čakstītei, kārklu ķauķim un brūnajai čakstei (3. attēls), kas tikai pēdējos gados pievienojušās dilstošo sugu sarakstam. Svītrainais ķauķis ligzdojošo putnu uzskaitēs nav reģistrēts jau pēdējos trīs uzskaišu gadus, lai gan iepriekš vienmēr ticis konstatēts, turklāt kopējais veikto maršrutu skaits laikā gaitā ir palielinājies. Šai sugai ir starptautisks aizsardzības statuss (tā iekļauta ES Putnu direktīvas 1. pielikumā), tādēļ tas raisa satraukumu, un mazākais, ko varētu darīt, būtu papildus sugas atradņu apzināšanai veikt arī dzīvotņu analīzi tajās, lai varētu novērtēt, tieši kuri vides elementi šai sugai ir svarīgi.

No sugām, kuru populācijas samazināšanās, mazāk nekā puse (8) ir saistītas ar lauksaimniecības zemēm, bet puse (10) – ar mežiem. Atlikušo sugu sastopamību nosaka citi faktori, tādēļ tās var būt sastopamas gan mežos, gan lauksaimniecības zemēs, gan citur. Šāda proporcija nesakrīt ar citviet Eiropā reģistrēto, kur primāri samazināšanās tieši lauku putnu sugu populācijas (Bowler *et al.* 2021; Haes *et al.* 2020; Kamp *et al.* 2020). Arī vērtējot pēc indivīdu skaita pārmaiņām Eiropā, tieši lauku putnu sugas – dzeltenā cielava, mājas strazds, lauku cīrulis, ģirlicis, kaņepītis un lauku zvirbulis – dominē visvairāk indivīdus zaudējušo sugu astotniekā (Burns *et al.* 2021). Tāpat mazāk nekā puse (8) no dilstošajām

Latviski Latvian name	Zinātniski Scientific name	Pārmaiņa salīdzinā- jumā ar 2005 (%)*	Pārmaiņa salīdzinā- jumā ar 1995 (%)	Vidējā ikgadējā tendence (%) no 2005 Mean annual change (%) from 2005	Vidējā ikgadējā tendence (%) no 1995 Mean annual change (%) from 1995	LLPU maršrutu skaits Count of routes with species
Melnais mežastrazds	<i>Turdus merula</i>	23,89		1,53		93
Pelēkais strazds	<i>Turdus pilaris</i>	30,83	15,69	-0,88	2,31	72
Dziedātājstrazds	<i>Turdus philomelos</i>	19,75		1,78		93
Plukšķis	<i>Turdus iliacus</i>	-72,37		-8,1		61
Sila strazds	<i>Turdus viscivorus</i>	84,91		2,92		60
Kārklū ķauķis	<i>Locustella naevia</i>	-34,42	128,04	-3,97	1,9	59
Upes ķauķis	<i>Locustella fluviatilis</i>	-72,56	-77,66	-4,23	-5,44	49
Seivi ķauķis	<i>Locustella luscinioides</i>	938,66		22,78		12
Ceru ķauķis	<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	-1	-12,63	1,04	0,53	47
Krūmu ķauķis	<i>Acrocephalus dumetorum</i>	369,86		10,56		35
Purva ķauķis	<i>Acrocephalus palustris</i>	125,82	132,69	1,29	2,23	64
Ezera ķauķis	<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	-59,15		15,17		10
Niedru strazds	<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	-47,41		-7,76		18
Iedzeltenais ķauķis	<i>Hippolais icterina</i>	186,6		4,13		75
Svītrainais ķauķis	<i>Sylvia nisoria</i>	-93,28		-14,73		15
Gaišais ķauķis	<i>Sylvia curruca</i>	78,1		3,9		76
Brūnspārnu ķauķis	<i>Sylvia communis</i>	90,26	225,12	1,55	2,76	88
Dārza ķauķis	<i>Sylvia borin</i>	22,83	67,79	1,1	0,79	80
Melngalvas ķauķis	<i>Sylvia atricapilla</i>	147,34	407,62	4,85	5,41	82
Zaļais ķauķītis	<i>Phylloscopus trochiloides</i>	52512,67		51,19		23
Svīrlītis	<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	-20,56		-1,49		92
Čuņčiņš	<i>Phylloscopus collybita</i>	3,51		1,02		92
Vītītis	<i>Phylloscopus trochilus</i>	-18,52		0,16		90
Zeltgalvītis	<i>Regulus regulus</i>	12,72		1,45		74
Pelēkais mušķērājs	<i>Muscicapa striata</i>	-7,79		2,17		64
Mazais mušķērājs	<i>Ficedula parva</i>	56,17		1,44		58
Melnais mušķērājs	<i>Ficedula hypoleuca</i>	18,51		1,14		87
Garastīte	<i>Aegithalos caudatus</i>	-41,29		-6,29		43
Purva zilīte	<i>Poecile palustris</i>	-55,62		-5,81		60
Pelēkā zilīte	<i>Poecile montanus</i>	-45,04		-3,23		78
Cekulzilīte	<i>Lophophanes cristatus</i>	37,96		3,4		63
Meža zilīte	<i>Periparus ater</i>	136,79		3,73		61
Zilzilīte	<i>Cyanistes caeruleus</i>	290,51		6,09		82
Lielā zilīte	<i>Parus major</i>	48,58		1,14		93
Dzilnītis	<i>Sitta europaea</i>	-35,46		-2,24		83
Mizložņa	<i>Certhia familiaris</i>	-38,89		-1,63		70
Vālodze	<i>Oriolus oriolus</i>	15,6	384,13	-0,37	3,35	80
Brūnā čakste	<i>Lanius collurio</i>	-82,3	-81,52	-7,7	-5,06	65
Lielā čakste	<i>Lanius excubitor</i>	-42,84		-1,62		12
Sīlis	<i>Garrulus glandarius</i>	-7,88		-0,65		87
Žagata	<i>Pica pica</i>	112,17	88,89	2,19	6,65	67
Riekstrozis	<i>Nucifraga caryocatactes</i>	-9,63		-1,27		31
Kovārnis	<i>Corvus monedula</i>	115,32	-88,42	4,45	-1,67	23
Pelēkā vārna	<i>Corvus corone cornix</i>	117,15	176,97	3,3	4,94	88
Krauklis	<i>Corvus corax</i>	-16,82		-1,03		84
Mājas strazds	<i>Sturnus vulgaris</i>	123,49	134,93	1,54	2,59	82
Mājas zvirbulis	<i>Passer domesticus</i>	142,94		3,12		33
Lauku zvirbulis	<i>Passer montanus</i>	21,77	38,19	0,82	5,51	49
Žubīte	<i>Fringilla coelebs</i>	11,89		0,16		94
Zaļžubīte	<i>Chloris chloris</i>	34,38	21,91	3,08	3,83	71
Dadzītis	<i>Carduelis carduelis</i>	106,73	-40,82	2,86	-1,21	56
Ķivulis	<i>Spinus spinus</i>	-11,01		2,96		66
Kaņepītis	<i>Linaria cannabina</i>	561,38	15,15	2,72	0,1	33
Egļu krustknābis	<i>Loxia curvirostra</i>	59,81		2,61		31
Mazais svilpis	<i>Carpodacus erythrinus</i>	-24,96	-50,12	-1,8	-3,06	78
Svilpis	<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	-25,68		2,46		72
Dižknābis	<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	104,72		4,56		63
Dzeltenā stērste	<i>Emberiza citrinella</i>	59,44	55,98	2,92	2,85	85
Dārza stērste	<i>Emberiza hortulana</i>	33,53	78,57	-8,31	5,25	7
Niedru stērste	<i>Emberiza schoeniclus</i>	155,5	121,62	4,71	3,94	40

Foto: Ainārs Aunirņš

2. ATTĒLS. Dažu sugu populāciju indeksi laika periodā no 2005. līdz 2021. gadam.
FIGURE 2. Population indices of selected species, 2005–2021.

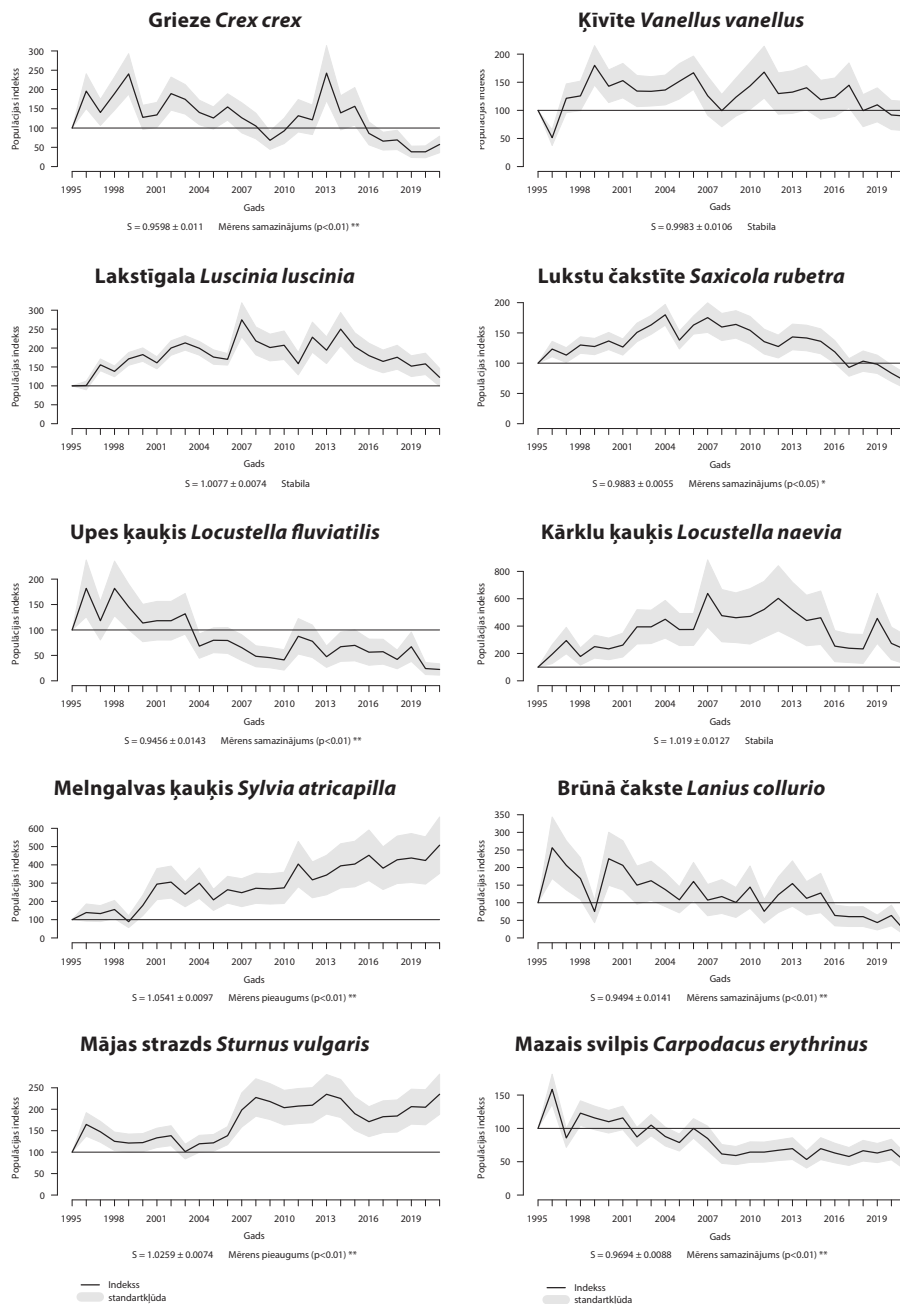
Strauja mežzirbes populācijas samazināšanās konstatēta jau pirmajos gados pēc uzskaišu sākšanas, un tā joprojām turpinās.

sugām ziemo Āfrikā uz dienvidiem no ekvatora – tas ir tikpat, cik sarūkošo nometnieku vai daļējo migrantu sugu. Vēl trīs no sugām, kuru populācijas samazinās, ziemo citviet Eiropā. Arī šī proporcija nesaskan ar citviet Eiropā novēroto tendenci, ka visstraujāk samazinās tieši Subsahāras Āfrikā ziemojošo sugu populācijas, turpretim Eiropā ziemojošajām sugām klājas diezgan labi (Haes *et al.* 2020; Howard *et al.* 2020). Tas liecina, ka papildus globālajiem un kontinenta mēroga faktoriem, tādiem kā klimata pārmaiņas, dabisko dzīvotņu degradācija Āfrikā un lauksaimniecības intensifikācija Eiropā (Howard *et al.* 2020), Latvijā darbojas vēl citi vietēja vai reģionāla mēroga faktori, kas nosaka meža putnu un nometnieku sugu populāciju samazināšanos.

Tomēr ne visām sugām klājas slikti. Sugu skaits, kurām populācijas pieaug, ir lielāks nekā to, kurām populācijas samazinās. Latvijā īpaši strauji populācija pieaug zaļajam ļauķītim, Seivi, ezera un krūmu ļauķītim, kā arī melnajam erickiņam. Populācijas indeksa rekordus pērn piedzīvojuši

arī laukirbe, mājas balodis, erickiņš, melngalvas ķauķis un mājas strazds. Pēdējai sugai pērn reģistrētais indekss ir augstākais arī kopš 1995. gada. Par pārējām uzskaitītajām sugām šādu datu nav. Jāņem gan vērā, ka ligzdojošo putnu uzskaites nevar uzskatīt par reprezentatīvām ne laukirbei, ne mājas balodim; par to liecina šo sugu indeksu plašie kļūdas intervāli. Laukirbes novērojumiem uzskaitēs ir izteikts nejaušības raksturs, jo sugai ir slēpts dzīvesveids, tā ir grūti pamanāma, bet vokalizē tā parasti naktī. Līdz ar to reģistrēto indeksa rekordu nevar uzskatīt par pazīmi, ka sugas populācijai klājas labi. Sugas populācija pēdējo 40 gadu laikā ir dramatiski samazinājusies viscaur Eiropā (PECBMS 2021), un nav nekādu apstākļu, kas liktu domāt, ka Latvijā varētu būt citādi. Pārējo sugu populāciju pārmaiņām Latvijā sakritība ar Eiropas mēroga procesiem ir tikai daļēja: erickiņa un melngalvas ķauķa populācijas Eiropā kopumā pieaug, turpretim mājas strazda – samazinās (PECBMS 2021). Melngalvas ķauķa populācija Eiropā kopš 1980. gada pieaugusi par gandrīz 55 miljoniem indivīdu, un tas ir lielākais absolūtais pieaugums starp visām sugām kontinentā (Burns *et al.* 2021). Var pieņemt, ka sugas populācijas pieaugums Latvijā ir daļa no šī kontinenta mēroga procesa, tomēr tā iemesli nav zināmi. Savukārt mājas strazda populācijas pārmaiņas dažādās Eiropas daļās atšķiras: samazinājums vērojams Rietum- un Ziemeļeiropā, turpretim Centrālajā un Austrumeiropā populācija pieaug. Šīm atšķirībām nav viennozīmīga skaidrojuma, un ir pamats domāt, ka darbojas vairāku, grūti izskaidrojamu faktoru kopums (Heldbjerg *et al.* 2019). Tomēr kopējā bilance ir negatīva, un mājas strazda indivīdu skaita kritums ir trešais lielākais Eiropā – vairāk nekā 74 miljoni (Burns *et al.* 2021).

Putnu populāciju pārmaiņu tendences visam laika periodam kopš uzskaišu sākuma nereti ir turpinājums samazinājumam, kas vispirms reģistrēts īsākā termiņā. Tādēļ pārmaiņas izvērtētas arī īsākā laika periodā. Nepilnai pusei sugu (14 no 29 jeb par piecām

3. ATTĒLS. Dažu sugu populāciju indeksi laika periodā no 1995. līdz 2021. gadam. FIGURE 3. Population indices of selected species, 1995–2021.

mazāk kā gadu iepriekš) īstermiņa (pēdējo 5 gadu) populāciju pārmaiņu tendences ar skaidru klasifikāciju bija negatīvas. Tādējādi turpinās tendence samazināties dilstošo sugu skaitam šajā laika periodā, attiecīgi palielinoties augošo sugu skaitam.

Sugas, kurām skaits pēdējos piecus gadus samazinās: niedru lija, mežirbe, rubenis, grieze, ķivīte, titiņš, lakstīgala, lukstu čakstīte, upes ķauķis, mazais mušķērājs, dzilnītis, brūnā čakste, sīlis un zaļžubīte.

Tomēr satraucoši ir tas, ka lielākā daļa (9 no 14) no šīm īstermiņā dilstošajām sugām ir tās pašas, kas samazinās kopš 2005. gada. Tas nozīmē, ka to skaita samazinājuma iemesli nekur nav pazuduši un turpina savu negatīvo ietekmi. Tiesa, daļa no šīm sugām savu visa perioda negatīvo vērtējumu ir ieguvušas tieši pēdējo gadu tendenču dēļ, tomēr ne visas. Šeit īpaši jāizceļ mežirbe, kas starp dilstošajām sugām parādās jau kopš pirmajiem uzskaišu pārskatiem, kuros pārmaiņas vērtētas (Auniņš, Mārdega 2009), kā arī upes ķauķis un brūnā čakste, kuru populācijas

samazinās jau vismaz divus gadu desmitus. Ja pēdējo divu sugu skaita sarakumā vēl varam mēģināt “vainot Āfriku”, tad mežzirbei kā striktai no-metnieci visi cēloņi meklējami tepat Latvijā. Šai sugai būtu jāķļūst par vienu no mūsu valsts dabas aizsardzības prioritātēm.

Ilgtermiņa populāciju pārmaiņu tendences (kopš 1995. gada) lauku putnu sugām kopš iepriekšējā gada mainījušās minimāli. Dilstošajām sugām pievienojusies lukstu čakstīte. Šī suga pagājušā gadsimta 90. gados ievērojami palielināja savu populāciju, pateicoties pieaugušajām pamesto tīrumu platībām, tomēr tagad viss šis pieaugums ir “nodilis” un lukstu čakstītes populācija ir mazāka nekā 1995. gadā. Līdzīgas pārmaiņas bijušas arī griezei, kas ilgtermiņā dilstošajām sugām piepulcējās jau pāris gadus atpakaļ, kā arī kārklu ļauķim, kura pievienošanās šim sarakstam varam sagaidīt tuvākajos gados (3. attēls).

Sugas, kurām skaits kopš lauku putnu uzskaites sākuma 1995. gadā samazinās: peļu klijāns, grieze, lauku cīrulis, dzeltenā cielava, lukstu čakstīte, upes ļauķis, brūnā čakste un mazais svilpis.

Izvērtējot Latvijas parasto putnu populāciju pārmaiņas dažādos laika periodos, var secināt, ka arvien turpina pieaugt sugu skaits, kurām populācijas kopš uzskaišu sākuma samazinās, turklāt daļai no tām šis samazinājums ir ilgstošs un bez stāvokļa stabilizēšanās pazīmēm. Vienlaikus mazinās īstermiņā dilstošo sugu skaits, ļaujot cerēt, ka šis vidējā termiņā sarūkošo sugu skaita pieaugums tuvākajos gados apstāsies.

Sabiedriskā monitoringa programmas, kāda ir arī Latvijas ligzdojošo putnu uzskaišu programma, pastāv, tikai pateicoties tās dalībniekiem – brīvprātīgajiem novērotājiem. Lai

iegūtu pēc iespējas labākus un pilnīgākus datus par mūsu putnu populāciju pārmaiņām, nepieciešams pēc iespējas lielāks aktīvo maršrutu skaits un iespējami labāks to teritoriālais izvietojums. Parastākajām sugām, tādām kā žubīte, vītītis, čuņčiņš un citas, kas tiek konstatētas katrā vai gandrīz katrā skaitītājā maršrutā, jau šobrīd datu ir pietiekami, lai ar augstu statistisko drošību novērtētu pat relatīvi nelielas pārmaiņas to populācijās, bet to nevar teikt par vairākumu sugu. Relatīvi retākām sugām pārmaiņu konstatēšanai ar pašreizējo maršrutu skaitu vajadzīgs ilgāks laiks, tādēļ pastāv risks, ka varam kādus būtiskus procesus vienkārši “nogulēt” vai laikus nepamanīt. Tādēļ aicinu pieteikties uzskaitēm ikvienu putnu pazinēju! Lielākajā daļā Latvijas uzskaišu maršruts ikvienam ir pieejams samērā netālu no viņa dzīvesvietas vai cita izvēlēta bāzes punkta. Lai pieteiktos dalībai, sazinieties ar programmas vadītāju Ievu Mārdegu (ieva.mardega@gmail.com) vai sūtiet pieteikumu uz LOB biroju.

Foto: Ainārs Auniņš

Brūnās čakstes populācija samazinās jau vairāk nekā divus gadu desmitus.

Literatūra

- Anonymous 2019. Article 17 web tool. Habitat assessments at EU biogeographical level. <https://nature-art17.eionet.europa.eu/article17/habitat/progress/?period=5&group=Grasslands&conclusion=overall-assessment>.
- Atkinson P. W., Adams W. M., Brouwer J., Buchanan G., Cheke R. A., Cresswell W., Hewson C. M., Hulme M. F., Manvell A., Sheehan D. K., Small R. D. S., Sutherland W. J., Vickery J. A. 2014. Defining the key wintering habitats in the Sahel for declining African-Eurasian migrants using expert assessment. *Bird Conservation International* 24: 477–491. doi:10.1017/S0959270913000531.
- Auniņš A. 2021. Parasto putnu skaita pārmaiņas 2005–2020: dilstošo sugu skaits turpina pieaugt. *Putni dabā* 89: 22–28.
- Auniņš A. 2016. Kā mainījās ligzdojošo putnu populācijas pēdējos 10 gados? *Putni dabā* 2016/1: 10–15.
- Auniņš A. 2010. Bird Populations in Latvian Farmland: Patterns and Trends. Thesis for Doctor's Degree in Biology, Zoology. Riga: University of Latvia.
- Auniņš A., Mārdega I. 2009. Ligzdojošo dienas putnu uzskaišu rezultāti pēc ceturtās sezonas. *Putni dabā* 2009: 10–13.
- Aunins A., Petersen B. S., Priednieks J., Prins E. 2001. Relationships Between Birds and Habitats in Latvian Farmland. *Acta Ornithologica* 36: 55–64. doi:10.3161/068.036.0114.
- Beresford A. E., Sanderson F. J., Donald P. F., Burfield I. J., Butler A., Vickery J. A., Buchanan G. M. 2019. Phenology and climate change in Africa and the decline of Afro-Paleartic migratory bird populations. *Remote Sensing in Ecology and Conservation* 5: 55–69. doi:10.1002/RSE2.89.
- Bowler D., Richter R. L., Eskildsen D., Kamp J., Moshøj C. M., Reif J., Strebel N., Trautmann S., Voříšek P. 2021. Geographic variation in the population trends of common breeding birds across central Europe. *Basic and Applied Ecology* 56: 72–84. doi:10.1016/J.BAAE.2021.07.004.
- Burns F., Eaton M. A., Burfield I. J., Klvaňová A., Šilarová E., Staneva A., Gregory R. D. 2021. Abundance decline in the avifauna of the European Union reveals cross-continental similarities in biodiversity change. *Ecology and Evolution* 11: 16647–16660. doi:10.1002/ECE3.8282.
- del Hoyo J., Elliot A., Christie D. 2006. Handbook of the Birds of the World. Vol. 11. Old World Flycatchers to Old World Warblers. Barcelona: Lynx Edicions.
- Díaz S., Settele J., Brondízio E. S., Ngo H. T., Agard J., Arneeth A., Balvanera P., Brauman K. A., Butchart S. H. M., Chan K. M. A., Lucas A. G., Ichii K., Liu J., Subramanian S. M., Midgley G. F., Miloslavich P., Molnár Z., Obura D., Pfaff A., Polasky S., Purvis A., Razaque J., Reyers B., Chowdhury R. R., Shin Y. J., Visseren-Hamakers L., Willis K. J., Zayas C. N. 2019. Pervasive human-driven decline of life on Earth points to the need for transformative change. *Science* 366. doi:10.1126/science.aax3100.
- Eglinton S. M., Pearce-Higgins J. W. 2012. Disentangling the relative importance of changes in climate and land-use intensity in driving recent bird population trends. *PLoS One* 7: 1–8. doi:10.1371/journal.pone.0030407.
- de Haes H. A. U., Tamis W. L. M., Cieraad E., van der Weijden W. J. 2020. Comparison of breeding bird trends between the Netherlands and Europe. *Bird Study* 67: 459–471. doi:10.1080/00063657.2021.1939652.
- Heldbjerg H., Fox A. D., Lehtikoinen A., Sunde P., Aunins A., Balmer D. E., Calvi G., Chodkiewicz T., Chylarecki P., Escandell V., Foppen R., Gamero A., Hristov I., Husby M., Jiguet F., Kmecl P., Kälås J. A., Lewis L. J., Lindström Å., Moshøj C., Nellis R., Paquet J.-Y., Portolou D., Ridzon J., Schmid H., Skorpilová J., Szabó Z. D., Szép T., Teufelbauer N., Trautmann S., van Turnhout C., Vermouzek Z., Vorišek P., Weiserbs A. 2019. Contrasting population trends of Common Starlings (*Sturnus vulgaris*) across Europe. *Ornis Fennica* 96: 153–168.
- Howard C., Stephens P. A., Pearce-Higgins J. W., Gregory R. D., Butchart S. H. M., Willis S. G. 2020. Disentangling the relative roles of climate and land cover change in driving the long-term population trends of European migratory birds. *Diversity and Distributions* 26: 1442–1455. doi:10.1111/ddi.13144.
- Jørgensen P. S., Böhning-Gaese K., Thorup K., Tøttrup A. P., Chylarecki P., Jiguet F., Lehtikoinen A., Noble D. G., Reif J., Schmid H., van Turnhout C., Burfield I. J., Foppen R., Voříšek P., van Strien A., Gregory R. D., Rahbek C. 2016. Continent-scale global change attribution in European birds – combining annual and decadal time scales. *Global Change Biology* 22: 530–543. doi:10.1111/GCB.13097.
- Kamp J., Frank C., Trautmann S., Busch M., Dröschmeister R., Flade M., Gerlach B., Karthäuser J., Kunz F., Mitschke A., Schwarz J., Sudfeldt C. 2020. Population trends of common breeding birds in Germany 1990–2018. *Journal of Ornithology* 162: 1–5. doi:10.1007/s10336-020-01830-4.
- PECBMS 2021. Trends of common birds in Europe, 2021 update. <https://pecbms.info/trends-and-indicators/species-trends/>.
- Powers R. P., Jetz W. 2019. Global habitat loss and extinction risk of terrestrial vertebrates under future land-use-change scenarios. *Nature Climate Change* 9(4): 323–329. doi:10.1038/s41558-019-0406-z.

Foto: Ainārs Auniņš

Upes ļauķa populācija jau ilgstoši samazinās gan Latvijā, gan Eiropā. Iespējams, to izraisa ziemošanas biotopu kvalitātes pasliktināšanās Āfrikā.

Summary

Population changes in common birds 2005–2021: not only global factors leave their mark /Ainārs Auniņš/

Annual population indices and trends were calculated for 113 breeding bird species (Table 1) in Latvia. Since 2005, 20 species have declined, 30 have increased, and 29 have been stable. The trends of the remaining 34 species were uncertain. The Common Cuckoo has changed its status from declining to stable, but the Black Grouse, the River Warbler, the Long-tailed Tit, the Wood Warbler, the Eurasian Nuthatch and the Common Rosefinch joined the list of declining species in 2021. Since the marked decline is detected not only for the long-distance migrants that winter in Sub-Saharan Africa, but also for short-distance migrants and even resident species (e. g. the Hazel Grouse), we must conclude that the species are affected not only by global and European-scale factors (like climate change, habitat degradation in Africa and agricultural intensification in Europe) but also by additional regional and local factors that affect forest species and resident species.

Dabas aizsardzības
pārvalde